

ساخت و هنجاریابی پرسشنامه فرزندپروری در نگرش اسلامی

آسیه مکتوبیان بهارانچی *

سید محمد کلانتر کوشه **

محمدحسین خوانین زاده ***

پذیرش نهایی: ۹۴/۷/۲۷

دریافت مقاله: ۹۴/۵/۱۹

چکیده

هدف این پژوهش، ساخت و هنجاریابی پرسشنامه «فرزندپروری در نگرش اسلامی» است. در همین راستا، پرسشنامه‌ای درباره فرزندپروری بر اساس عوامل اسلامی تدوین، و برای تعیین روایی محتوایی از متخصصان علم تربیت و مشاوره نظرخواهی شد. پس از اعمال نظر ایشان، پرسشنامه نهایی همزمان با پرسشنامه فرزندپروری بامریند بر روی ۱۲۲۰ نفر از دانش‌آموزان مقطع متوسطه سال ۱۳۹۴ در نواحی ۱، ۲ و ۳ شهرستان اصفهان اجرا گردید. با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با اجرای تحلیل عاملی، شش عامل از پرسشنامه استخراج شد که در مجموع، ۵۴ سؤال از ۱۸۲ سؤال طرح شده را در بر گرفت و ۵۶ درصد از واریانس سؤالها را تبیین کرد. برای به‌دست‌آوردن عاملهای پرسشنامه از روش تحلیل عاملی استفاده شد. این روش با استفاده از شیوه تحلیل عوامل اصلی و چرخش واریماکس و در نظر گرفتن اندازه‌های ویژه بیشتر از یک انجام شد. پس از آن به نامگذاری عوامل از طریق تحلیل عاملی اکتشافی پرداخته شد که عبارت است از: اخلاص والدین در تربیت، ارزشهای تربیتی، منطبق در تربیت فرزندان، ارتباط انسان در تربیت، اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی، بی‌مبالاتی والدین در تربیت دینی. همسانی درونی سؤالات با ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که ۰/۹۴۱ را به دست داد. همچنین، ضریب همبستگی پرسشنامه با خرده‌مقیاسهای آزادگذاری، استبدادی و اقتدار منطقی از پرسشنامه «فرزندپروری بامریند» محاسبه شد که به ترتیب عبارت است از: ۰/۱۷۹، ۰/۱۴۰ و ۰/۵۸۶. بنابراین، اعتبار و روایی پرسشنامه در حد مطلوبی است و این ابزار، فرزندپروری را در نگرش اسلامی بخوبی می‌آزماید.

کلید واژه‌ها: هنجاریابی تربیت، فرزندپروری اسلامی، پرسشنامه فرزندپروری، تربیت دینی فرزند.

* نویسنده مسئول: دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه دانشگاه علامه طباطبائی (ره)
as.maktoobian@yahoo.com

** استادیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی (ره)

*** عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی دانشگاه علامه طباطبائی (ره)

مقدمه و بیان مسئله

شأن و جایگاه انسان در نظام آفرینش و در میان سایر موجودات می‌طلبد که رفتار و گفتار نیکویی از او سر زند و او که شایسته رسیدن به مقام خلیفه‌اللهی است، برنامه و تدارک ویژه‌ای برای او چیده شود.

خانواده اولین محیطی است که شخصیت کودک در آن پرورش می‌یابد و عقاید و ارزشهای پدر و مادر به طور مستقیم یا غیرمستقیم به او انتقال می‌یابد. این مجموعه به عنوان مهمترین نهاد تعلیم و تربیت، همواره مورد توجه اسلام بوده است. این نهاد جایگاه پرورش فطرت و استعدادهاى نسل آینده و کمال انسانهاست. بنابراین، اگر خانواده صالح و معتقد، و در مسیر صحیح تربیت اسلامی و چارچوب برنامه‌های قرآن و سنت باشد، فرزندانى پایمند به اصول و ارزشهاى تربیت می‌کند و در نتیجه، جامعه‌ای صالح رقم خواهد زد و این همان اصلی است که جامعه سالم بدون اصلاح نظام خانواده محقق نخواهد شد (فضل‌اللهی و ملکی توانا، ۱۳۹۴). اهمیت تربیت در خانواده در روایات ائمه معصومین بروشنی دیده می‌شود. حضرت علی (ع) می‌فرماید: «بهترین چیزی که پدران برای فرزندان خود به ارث می‌نهند، ادب و تربیت صحیح و فضائل اخلاقی است» (محمدی ری شهری، ۱۳۷۹، ج ۱: ۶۶). پژوهشها نشان می‌دهد اگر والدین دیندار، ولی در روش تربیتی خود خشن، بدون انعطاف و سختگیر باشند، آمادگی فرزندان را برای رفتن در مسیر خلاف همچون اعتیاد فراهم می‌کنند (اصلائی، دریکوندی و دهقانی، ۲۰۱۴)؛ بنابراین در تربیت انسان باید شواهدی باشد تا او را اشرف مخلوقات جلوه دهد. بستر این شکل‌گیری بدون شک، باید به دست خانواده‌ها فراهم شود. فرزندان باید به سمت هدفی خاص، شیوه و روش معینی سوق داده شوند. پدر باید الگوی فرزند در صداقت، سخاوت، و شرافت باشد. او باید وقت کافی برای ارتباط با فرزندان بگذارد و نباید بین گفتار و کردارش تفاوتی باشد. هم‌چنین، ارتباط میان مادر و فرزند نیز در رشد روانی کودک تأثیرات مهمی دارد.

«تربیت» در لغت به معنای پروردن، ادب و اخلاق را به کسی آموختن آمده است (معین، ۱۳۵۰، ذیل واژه تربیت). تربیت از دو ریشه «ربو» و «ربب» گرفته شده است (معلوف، ۱۳۵۴، ترجمه بندرریگی، ۱۳۷۴). تربیت در قرآن بیشتر از ریشه «ربب» آمده است و ریشه «ربو» چندان مورد استفاده نبوده است؛ چرا که تربیت از ریشه «ربو» غالباً به مفهوم رشد و نمو جسمی

است (باقری، ۱۳۸۸). بنابراین، کلمه تربیت از ریشه «ربب» برای بیان ویژگیهای تربیت اسلامی رساتر است (کیومرثی، ۱۳۸۶). هم‌چنین، معادل تربیت کردن در انگلیسی Training و معادل فرزندپروری Parenting است.

تاریخ جهان بشریت بیانگر این است که دین جزء جدانشدنی از زندگی مردم است که برای کسب آرامش و کنار آمدن با وقایع زندگی از آن استفاده می‌کرده‌اند. اسلام دین جامعی است که همه زوایای زندگی انسان را مورد توجه قرار می‌دهد و راه‌های کسب رسیدن به سعادت دنیا و آخرت را برای او بر می‌شمرد. خانواده اولین نهاد اجتماعی و تربیتی است که در تربیت معنوی کودکان نقش دارد و والدین و روابط آنها با فرزندان در درجه اول و تعاملات عاطفی و اخلاقی حاکم بر اعضای خانواده در مرتبه بعد می‌تواند سرنوشت تربیت را در دست بگیرد و ارزشهای تربیتی در عمق وجودی فرزندان ریشه بدواند (فضل‌اللهی و ملکی توانا، ۱۳۹۴). همراهی دو آفریده به نام فطرت و طبیعت (استعدادها، میلها و نیازهای زیستی / روانی) با تجربیات زندگی، جریان اهداف زندگی را می‌سازد (علم‌الهدی، ۱۳۸۸). کودکان باید به گونه‌ای پرورش یابند که بعد از رسیدن به سن تکلیف، آماده ارشاد باشند و به استعدادها و تمایلاتشان، جهت خاص داده شود (مظلومی، ۱۳۸۹)؛ چراکه شخصیت کودک، رهبر او در گذر از مرحله‌ای به مرحله دیگر زندگی است؛ حال، چه نیکوست که تکیه‌گاه آن خداوند باشد تا به رسیدن به یک صفت متعالی، صفات دیگر نیز متعادل شود و به کمال مطلوبش راه یابد (فاطمی، ۱۳۸۹).

والدین با توجه به نگرش خود و شیوه تربیتی که برمی‌گزینند، رفتارهای مختلفی را در فرزندان به وجود می‌آورند؛ به عبارتی، هر کدام از شیوه‌های فرزندپروری^۱ که والدین آن را انتخاب می‌کنند، مجموعه رفتارها، روشها و گفتارهای والدین را شامل می‌شود. مظلومی (۱۳۸۹) تربیت را انقلابی همه‌جانبه در وجود انسان می‌داند که شامل شرایطی است؛ همچون: الف) آن انقلاب موافق با فطرت آدمی‌زاده باشد. ب) آن انقلاب جهت‌لایق و والا داشته باشد. ج) آن انقلاب به آدمی‌زاده مدد کند که او خود، خود را تحویل دهد و هرگز او را از او نگیرد.

در نگرش اسلامی برای تربیت ابعاد گوناگونی در نظر گرفته می‌شود. در واقع از نگاه اسلام موضوع تربیت، انسان است با توان فراوان در هر یک از جنبه‌های شخصیت. با توجه به اینکه شیوه‌های فرزندپروری والدین، چگونگی تربیت والدین را به کودکان منتقل می‌کند و این امر در

شکل‌گیری شخصیت فرد مؤثر است و نیز با عنایت به وجود امکان تربیتی در اسلام، این پژوهش به بررسی شیوه‌های فرزندپروری در نگرش اسلامی و سنجش چگونگی ارتباط والدین با فرزندان می‌پردازد.

شیوه‌های فرزندپروری به عنوان مجموعه یا منظومه‌ای از رفتارها است که تعاملات والد - کودک را در طول دامنه گسترده‌ای از موقعیت‌ها توصیف می‌کند. فرض شده است که جوّ تعاملی تأثیرگذاری را به وجود می‌آورد (حسینی نسب، احمدی و روانبخش، ۱۳۹۲). آنچه مسلم است «فرزندپروری»^۱ و «آموزش و پرورش»^۲ فرزندان راه و رسمی دارد که در صورت برنامه‌ریزی، دقت، نظم و تلاش والدین، فرزندان به سعادت و خوشبختی می‌رسند. چنانچه در این کار غفلت و سستی صورت گیرد، خسارات جبران‌ناپذیری به وجود می‌آید که نه تنها فرزندان و خانواده، بلکه جامعه را با آسیبهای فراوان و اختلالات گوناگون مواجه خواهد کرد (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶). به طور کلی، روشهای تربیتی والدین بر رفتار، عملکرد، انتظارات و در نهایت بر شخصیت افراد در آینده تأثیر طولانی دارد؛ لذا تأثیر محیط خانواده بر رشد کودک اغلب با مشاهده تعامل والد - فرزند مورد بررسی قرار گرفته است (حسینی نسب و همکاران، ۱۳۹۲).

هم‌چنین، موفقیت هر عمل در گروی این است که هدف یا اهدافی روشن و متعالی را دنبال کند بویژه اگر آن عمل، پرورش اشرف مخلوقات و جانشین خداوند در زمین باشد. هر انسانی برای رسیدن به منزل مقصود، لازم است مسیر، لوازم آن و هم‌چنین خود مقصد را بروشنی بشناسد تا نه راه را بیراهه رود و نه سرگشتی‌اش، باعث فراموشی هدف خلقتش شود. بر همین اساس، اسلام برای تعلیم و تربیت آدمی بویژه فرزندان توسط والدین، اهدافی را در نظر دارد که ضرابی، ۱۳۸۸؛ نوروزی و بدیعیان، ۱۳۸۸ و روحانی‌نژاد، ۱۳۸۹ به شرح آنها پرداخته‌اند:

الف) پرستش خداوند متعال: روح همه آیات قرآن، توحید است که پس از تفصیل و تجزیه، گاهی به صورت اصل دینی، گاه دستور اخلاقی و گاه حکم شرعی در می‌آید. به همین دلیل است که دعوت پیامبران الهی در طول تاریخ بر محور توحید بوده است؛ به عبارتی، ارتباط با خداوند است که سایر روابط انسان را (با خود، دیگران و جهان هستی) به کمال مطلوب می‌رساند. خداوند در قرآن این مطلب را در آیاتی یادآور می‌شود:

1 - Parenting

2 - Education and growing

- «به سوی [قوم] عاد برادرشان هود را [فرستادیم هود] گفت ای قوم من خدا را بپرستید؛ جز او هیچ معبودی برای شما نیست شما فقط دروغ پردازید» (هود/۵۰).

ب) شناخت انسان: مطالعه کتاب نفس آدمی و پی بردن به ابعاد آن، کلید معرفت به خداوند است. انسان باید بداند که وجود او دو جنبه دارد: جنبه‌ای که او را به سوی خیر و الهی بودن می‌خواند و جنبه‌ای که گرایش آن به غرایز حیوانی است. بنابراین با آگاهی به این مطلب، تربیت صحیح، آدمی را با خویشتن الهی و ارزشهای عالی انسانی آشتی می‌دهد و برای او قابل پذیرش می‌نماید.

ج) ارتباط با دیگران (جامعه بشری): ارتباط با جوامع انسانی مستلزم خروج انسان از حوزه «خود» و گرایش به دیگران است. در برنامه انسان‌سازی اسلام، بسیاری از اعمال سازنده، جنبه اجتماعی دارد؛ لذا آگاهی بشر (بوئیه از کودکی) به ارزشها و قوانین زندگی اجتماعی لازم است تا کمالات آدمی در پرتوی تعاملات اجتماعی او تحقق پذیرد.

د) ارتباط با طبیعت و عبرت گرفتن از آن: طبیعت یکی از آیات روشنی است که اشاره به هدفمندی جهان دارد و هدایتگر به سوی آفریدگار خویش است. به همین دلیل خداوند در قرآن، انسان را به دقت و تفکر در عالم طبیعت و قوانین حاکم بر آن دعوت می‌کند:

- «آیا به شتر نمی‌نگرند که چگونه آفریده شده و به آسمان که چگونه برافراشته شده و به کوه‌ها که چگونه برپا داشته شده و به زمین که چگونه گسترده شده است؟» (غاشیه/۲۰ - ۱۷).

هر آنچه در این جهان به مرحله‌ای از رشد می‌رسد، بدون شک، زمینه‌هایی برای او فراهم است و عواملی او را به حرکت وامی‌دارد. انسان، که برترین مخلوق خداوند است نیز از این قاعده مستثنی نیست. مهمترین دلایلی که فرد را به نوعی از ویژگیها، علایق و عقاید رهنمون می‌شود، عبارت است از:

الف) خانواده: خانواده اولین و اساسی‌ترین عامل در رشد شخصیت انسان است که البته تنها به ویژگیهای وراثتی و جسمانی محدود نمی‌شود؛ آشنایی با زندگی اجتماعی و فرهنگ‌پذیری در ابعاد مختلف را نیز در بر می‌گیرد (سلیمانی، ۱۳۹۰). به طور کلی، انتقال ارزشها به خانواده، اعتقادات دینی آنها و توافق بین اعضا وابسته است. بدیهی است اگر روابط خانواده قوی باشد، پذیرش آموزشهای دینی و انتقال ارزشها از والدین به فرزندان، آسانتر خواهد بود (صادقی و مظاهری، ۱۳۸۶).

ب) وراثت: صفات بارز و پنهان ژنتیکی اقوام و اجداد در ابعاد وجود انسانی تأثیرگذار است (ناظمی، ۱۳۹۱)؛ چنانکه رسول خدا می‌فرماید: «برای نطفه‌های خویش بستری مناسب برگزینید؛ زیرا، ویژگی داییه‌ها (اقوام مادری) یکی از دو عامل مؤثر شخصیتی خواهد بود» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۵: ۳۳۲).

ج) محیط: بدون شک، یکی از عوامل تأثیرگذار بر ایجاد صفات مختلف در انسان، محیط است. محیط اطراف مجموعه‌ای از اندیشه‌ها و احساسات را به افراد دیکته می‌کند که در رشد انسان، غلبه برخی افکار بر رفتار و در نهایت، انتخاب مسیر زندگی توسط او مؤثر است. شکوهی در این باره می‌نویسد: صفت اجتماعی تربیت زاییده وضع زندگی گروهی آدمی است و به نیازی که خردسالان به دلیل رشد خود و تأخیر در رسیدن به مرحله کمال به بزرگسالان دارند و هم‌چنین به نیازی که بزرگسالان به طبقه جوان دارند تا از آنان در کارهای مختلف به عنوان دستیار و شریک استفاده کنند و از این راه معلومات و مهارت‌ها و به طور کلی آفریده‌های خود را جاویدان سازند، مربوط است» (شکوهی، ۱۳۸۵: ۶۴).

شایان ذکر است تأثیر محیط، باعث سلب اراده و اختیار انسان نمی‌شود (شرفی، ۱۳۸۸) و انسان با عقل و اختیار خود می‌تواند رفتار مناسبی را برای خود برگزیند.

جدول ۱: خلاصه‌ای از دیدگاه تربیتی اسلام

ماهیت انسان	عناصر شخصیت	هدف تربیت	گزاره‌های استنباطی
انسان به مثابه روح متعالی	شناختی، صفاتی، عاطفی و معنوی	تقویت ابعاد وجودی انسان شامل بُعد عقلانی، بُعد اخلاقی، بُعد معنوی، بُعد اجتماعی، بُعد عاطفی و عالی‌ترین آنها یعنی بُعد شناختی، هدایت به سمت رفتار صحیح برای رسیدن به اعتقاد و جهان‌بینی درست، پرورش روح انسانی و ایجاد شایستگی در روح و عقل و عمل فرد تا قوانین خداوند را در زندگی خود مشاهده کند و با آنها هماهنگ شود، شناخت گرایشهای فطری روح و پرورش نیروهای متعالی آدمی برای بالاتر رفتن از حیات حیوانی، همسوسازی هدف خلقت و اراده و اختیار انسان، تربیت دینی (دعوت به روح دینداری (توحید و عبودیت))	۱- اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی ۲- ارزشهای تربیتی ۳- منطبق در تربیت فرزندان ۴- ارتباط انسانی در تربیت ۵- اخلاص والدین در تربیت ۶- توجه والدین در تربیت دینی

جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که نگرش اسلام به انسان به عنوان روح متعالی، باعث می‌شود تمامی ابعاد وجودی او را در نظر بگیرد؛ آنها را در جهت فطرت پرورش دهد تا با ظهور نیروهای بالقوه در او، او را از حیات حیوانی نجات بخشد و به هدف آفرینش، که همان شناخت، توحید و عبودیت است، نائل آید. نکته آخر اینکه تربیت با ابعاد وجودی انسان مرتبط است و این ابعاد شامل بُعد عقلانی، بُعد اخلاقی، بُعد معنوی، بُعد اجتماعی و بُعد عاطفی است (رحیمی و گوهری‌پور، ۱۳۸۹). البته تقویت و تربیت همه این ابعاد مهم است؛ اما بُعد شناختی که عالیترین بُعد وجودی انسان است، نقش برجسته‌تری دارد که به طور قطع برای تبدیل شناخت به ایمان به طور حتم ابعاد دیگر نیز ضروری است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۸). فرزندان که از تربیت مطلوبی برخوردارند به وحدت شخصیت می‌رسند؛ به این معنا که همه جنبه‌های شخصیت به طور یکسان رشد می‌کنند. البته جنبه‌های مختلف شخصیت به طور جداگانه تربیت نمی‌شود، بلکه تربیت همه جنبه‌ها باید همزمان با هم اتفاق بیفتد؛ چرا که ابعاد شخصیت بر هم اثر می‌گذارد (رحیمی و گوهری‌پور، ۱۳۸۹).

پیشینه پژوهش

پژوهشهای معاصر در شیوه‌های فرزندپروری از مطالعات «دیانا بامریند»^۱ در مورد کودکان و خانواده‌های آنان نشأت گرفته است. استنباط بامریند از شیوه‌های فرزندپروری بر ترکیب اعمال فرزندپروری متفاوت، متمرکز است. تفاوت در ترکیب عناصر اصلی فرزندپروری (مانند گرم بودن، درگیر بودن، درخواستهای بالغانه، نظارت و سرپرستی) تغییراتی در چگونگی پاسخهای کودک به تأثیر والدین ایجاد می‌کند (پرچم، فاتحی‌زاده، و الهیاری، ۱۳۹۱). علاوه بر بامریند، پژوهشگران دیگر نیز همچون انسانمداران^۲، رفتارگرایان^۳ و روان‌تحلیلی‌ها^۴ دیدگاه‌هایی برای توصیف سبکهای فرزندپروری داشته‌اند. هرچند روانشناسان و نظریه‌پردازان بر نقش والدین و شیوه‌های فرزندپروری تأکید می‌کنند، تحقیقات خیلی کمی در مورد شیوه‌های فرزندپروری بویژه در اسلام به عمل آمده است (حسینی نسب، احمدی، روانبخش، ۱۳۹۲). آنچه تاکنون شاهد آن

- 1 - Diana Baumrind
- 2 - Humanist
- 3 - Behaviorists
- 4 - Psychological analysis

بوده‌ایم، مباحثی طرح شده توسط افرادی چون فروم^۱ و تحلیل رفتار متقابل^۲ اریک برن^۳ و شیوه‌های فرزندپروری^۴ بامریند بوده است. فروم در نظریه خود به چند مورد به عنوان مبانی تربیتی اشاره می‌کند: یکی اینکه هدف تربیت، خود انسان است نه چیز دیگر (پورحسن و هاشمی، ۱۳۹۰)؛ به این معنا که انسان معیار همه چیز است (شاکری و فغفوری، ۱۳۹۱). هم‌چنین، نوع رابطه انسان با جامعه باید بر مبنای عشق‌ورزیدن، اهمیت‌دادن، مسئولیت، احترام و شناخت باشد. انسان برای انتخاب راه خویش آزاد است و به هیچ چیز تعلق ندارد؛ به اطاعت و تسلیم‌پذیری نیاز ندارد؛ اما از آنجا که تحمل مسئولیت همه‌جانبه را ندارد، ناچار از آزادی مطلق می‌گریزد و به کانون سرسپردگی پناه می‌آورد که بهترین آنها دین است. به هر حال، فردیت و آزادی بزرگترین سعادت بشر است (پورحسن و هاشمی، ۱۳۹۰). برن نیز از سه جنبه در شخصیت سخن می‌گوید که هر انسانی در واکنش خود به دیگران به یکی از این بخشها سخن می‌گوید: والد، بالغ و کودک (شمس‌یگی، ۱۳۸۷، فیروزبخت، ۱۳۸۴). حالتی که فرد از شخصیت پدر و مادر خود دریافت می‌کند، «حالت والد» نام دارد. حال اگر این حالت از محیط مشتق شده باشد «حالت بالغ» نامیده می‌شود و اگر این حالت شامل رفتارها و گفتارهای کودکی باشد، با نام «حالت کودک» شناخته می‌شود (برن، ۱۳۷۳). برن معتقد است هر فردی ممکن است سه نقش ایفا کند: من خوبم - تو بدی؛ من بدم - تو خوبی و من خوبم - تو خوبی (عبدالملکی، ۱۳۸۸). نظریه پرداز دیگر، بامریند، در نظریه خود، سبکهای فرزندپروری را به سه نوع تقسیم می‌کند: مقتدرانه، مستکبرانه، سهلگیرانه. والدین می‌توانند هر یک از این شیوه‌ها را در تربیت فرزندان خود انتخاب کنند (پرچم و همکاران، ۱۳۹۱). تاکنون تلاشهایی در زمینه ساخت ابزارهایی برای اندازه‌گیری عوامل دینی انجام شده است؛ ولی برای سنجش فرزندپروری اسلامی پرسشنامه‌ای یافت نشد. پژوهشگر برای نخستین بار در این مسیر اقدام کرده است. اعتبار مقیاس محقق‌ساخته با اعتبار مقیاسهای قبلی همخوانی دارد؛ از جمله مقیاس اندازه‌گیری اعتقادات و نگرش دینی دانشجویان ساخته شده توسط خدایاری فرد و همکاران (۱۳۷۸)، دارای ۴۴ سؤال، و ضریب آلفای کرونباخ برای پایایی آن ۰/۹۶ گزارش شده است (این مقیاس به طور مستقیم به دینداری ناظر نیست و تنها در چند مورد نگرش دینی دانشجویان را

-
- 1 - Forum
 - 2 - Transactional Analysis
 - 3 - Eric Berne
 - 4 - Parenting practices

می‌سنجد. بنابراین از برخی عوامل دینی غفلت شده است). نیز مقیاس جهتگیری دینی به دست بهرامی (۱۳۷۸) تهیه شده و اعتبار ۴۵ سؤال آن، برابر ۰/۹۱ گزارش شده است (این مقیاس نیز ارتباط انسان با خدا، خویش، دیگران، دنیا و آخرت را ارزیابی می‌کند، اما جامعیت لازم در سنجش دینداری ندارد) (آذربایجانی، ۱۳۸۵). کلی بودن مقیاسهای ساخته‌شده و عدم توجه آنها به وجوه مختلف دینداری از معایب آزمونهای قبلی است (کاوایی، کجیاف، غروی و مولوی، ۱۳۸۹). اگرچه دینداری سازه‌ای گسترده است و ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری را شامل می‌شود، این پژوهش سعی می‌کند تمامی این ابعاد را به گونه‌ای در مقیاس ساخته‌شده بگنجانند.

روش پژوهش

پژوهشگر با بررسی مبانی نظری تربیت از دیدگاه اسلامی پرسش‌هایی را ایجاد کرده است. برای بررسی روایی^۱ مقیاسهای پرسشنامه، سؤالات طرح شده بر اساس عوامل تربیت در نگرش اسلام در اختیار چند نفر از کارشناسان و متخصصان در حوزه مشاوره و تربیت فرزند قرار گرفت؛ پس از بررسی نظریات و رفع نواقص سؤالات، که در نظر کارشناسان مطرح شده بود، سؤالات اولویت‌بندی، و به صورت پرسشنامه‌ای تدوین شد؛ بدین ترتیب، روایی محتوایی پرسشنامه به دست آمد. هم‌چنین، پرسشنامه بامریند به سؤالات طرح شده اضافه شد و بعد از اجرای پرسشنامه‌ها برای به دست آوردن روایی همگرای پرسشنامه ساخته‌شده، همبستگی آنها محاسبه شد.

پس از آن با انتخاب مدارس در دسترس (مقطع دبیرستان) از نواحی ۱، ۲ و ۳ شهرستان اصفهان، پرسشنامه‌ها بین دانش‌آموزان توزیع و توضیحات لازم در رابطه با پرسشنامه‌ها به آنها داده شد. از مجموع ۱۲۲۰ نفر، که پرسشنامه‌ها بین آنها توزیع شد، تنها ۷۲۱ پرسشنامه کامل شده در اختیار پژوهشگر قرار گرفت و موارد ناقص از مرحله تجزیه و تحلیل حذف گردید. البته، اجرای ابزار آماری KMO با استفاده از نرم‌افزار SPSS حاکی از کفایت این حجم نمونه بود. بعد از اختصاص کد به هر یک از گزینه‌ها (کاملاً مخالف (۱)، مخالف (۲)، نظری ندارم (۰)، موافق (۳) و کاملاً موافق (۴))، تنها داده‌های همان ۷۲۱ پرسشنامه وارد نرم‌افزار و کار آماری بر روی آنها آغاز شد. داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت و نتایج به صورت جدول آماری تهیه گردید.

1 - Reliability

به منظور استخراج عوامل از تحلیل عاملی اکتشافی به روش چرخش واریماکس استفاده، و از این طریق ساختار عاملی پرسشنامه مشخص شد. اولین قدم در تحلیل عاملی تهیه یک ماتریس همبستگی از تمام متغیرها بود که در تحلیل وارد می‌شود؛ لذا قبل از هر چیز باید مشخص می‌شد که آیا برای تحلیل عاملی مناسب است یا نه. به همین منظور دو ویژگی اساسی و مهم برای تحلیل عاملی در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت که عبارت بود از: الف) کفایت نمونه‌برداری مقدار کایزر-مایر-اولکین (KMO) و ب) آزمون کرویت بارتلت.

جامعه آماری و چگونگی نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش را دانش‌آموزان مقطع متوسطه دبیرستانها و هنرستانهای نواحی ۱، ۲ و ۳ شهرستان اصفهان تشکیل داده‌اند. به دلیل بالا بودن سطح سؤالات، تنها دانش‌آموزان پایه‌های ۲، ۳ و ۴ مدارس انتخاب شدند. چگونگی انتخاب نمونه مورد بررسی، نمونه در دسترس است که از بین نواحی شهرستان اصفهان، نواحی ۱، ۲ و ۳ و سپس از هر ناحیه‌ای تعدادی از مدارس در دسترس انتخاب شده‌اند. در مجموع پرسشنامه در مورد ۱۲۲۰ نفر اجرا گردید؛ ولی تنها ۷۲۰ پرسشنامه کامل شده جمع‌آوری و داده‌های آنها در SPSS وارد شد.

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که شامل برگه اطلاعات جمعیت‌شناختی و مجموعه سؤالات طرح‌شده بود. همچنین سؤالات پرسشنامه «فرزندپروری بامریند» برای محاسبه روایی همزمان مقیاس به سؤالات طرح‌شده اضافه شد. پرسشنامه بامریند شامل ۳۰ ماده است که سه خرده مقیاس شیوه آزادگذاری مطلق، شیوه استبدادی و شیوه اقتدار منطقی والدین را در زمینه پرورش فرزند در بر می‌گیرد. این پرسشنامه توسط بامریند در سال ۱۹۹۱ ساخته شد و در همان سال، موری میزان پایایی آن را با روش بازآزمایی ۰/۸۱ برای آزادگذاری، ۰/۸۵ برای استبدادی و ۰/۹۲ برای اقتدار منطقی پدران گزارش نمود. وی در مورد میزان اعتبار پرسشنامه، این نتایج را گزارش نموده است: مستبد بودن مادر با آزادگذاری (۰/۳۸-) و اقتدار منطقی او (۰/۴۸-) رابطه معکوسی دارد. مستبد بودن پدر با آزادگذاری (۰/۵۰-) و اقتدار منطقی (۰/۵۲-) او رابطه معکوسی دارد. این پرسشنامه توسط اسفندیاری (۱۳۷۴) ترجمه شد و این محقق اعتبار و پایایی خوبی را در مورد آن گزارش کرد به گونه‌ای که پایایی آزمون را بر روی

نمونه مورد مطالعه به شیوه بازآزمایی و با فاصله زمانی یک هفته، به ترتیب برای شیوه سهل‌انگارانه ۰/۶۹، شیوه مستبدانه ۰/۷۷ و شیوه مقتدرانه ۰/۷۳ به دست آورد. روایی آزمون نیز توسط ده نفر از کارشناسان روانشناسی و روانپزشکی مورد تأیید قرار گرفته است (حاجی رستمی، ۱۳۹۱). هم‌چنین، پژوهشگران ایرانی ضریب همسانی درونی پرسشنامه را با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه کرده و نتیجه را برای شیوه قاطع و اطمینان‌بخش ۰/۸۳، برای شیوه مستبدانه ۰/۸۲ و برای شیوه سهلگیرانه ۰/۸۱ گزارش نموده‌اند (سندی، صالحی، کافی، رضایی، ۱۳۹۱).

یافته‌های پژوهش

اطلاعات با استفاده از شیوه آماری مناسب تجزیه و تحلیل و سؤالات پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد. در تجزیه و تحلیل، داده‌هایی که از نمونه آماری جمع‌آوری شده است، خلاصه، کدبندی و در نهایت پردازش شده است تا زمینه برقراری انواع تحلیلها و ارتباطات بین این داده‌ها به منظور پاسخ سؤالات فراهم آید. در این فرایندها، داده‌ها پالایش می‌شود و شیوه‌های گوناگون آماری نقش بسزایی در ارتباط و تصمیم‌های بعدی دارد.

اهمیت و معنادار بودن ماتریس داده‌ها: یکی از نکات مهم در ارزشیابی داده‌های پژوهشی برای تحلیل عاملی، این است که آیا ماتریس داده‌ها شامل اطلاعات مفید و با معنایی هست یا نه؛ یعنی از روایی درونی مناسبی برخوردار است؟ برای رسیدن به این مهم، متغیرها باید با هم مرتبط باشند. برای ارزشیابی ماتریس همبستگی دو شاخص محاسبه می‌شود:

الف) کفایت نمونه‌برداری مقدار کایزر - مایر - اولکین (KMO): در واقع کفایت نمونه‌گیری را مشخص می‌کند که شاخصی از نیرومندی رابطه بین متغیرهاست و مقادیر همبستگی مشاهده شده را با مقدار همبستگی جزئی مقایسه می‌کند. مقدار KMO محاسبه شده در این پژوهش برابر ۰/۹۲۵ است که نشانه نیرومندی رابطه متغیرها در حد قابل قبول است.

ب) آزمون کرویت بارتلت: به منظور کسب اطمینان از اینکه آیا ماتریس همبستگی که پایه تحلیل عاملی قرار می‌گیرد، دارای اهمیت و معنای مناسبی است یا نه از آزمون کرویت بارتلت استفاده می‌شود که بر طبق نتایج، مقدار محاسبه شده برابر با ۰/۰۰۰ است که چون از ضریب معناداری ملاک یعنی ۰/۰۵ کمتر است با ۰/۹۵ اطمینان می‌توان گفت که شرایط لازم برای تحلیل

عاملی وجود دارد و ماتریس همبستگی دارای اطلاعات معناداری است.

جدول ۲: شاخص کفایت داده (KMO) و آزمون بارتلت

	۰/۹۲۵	KMO
آزمون کرویت بارتلت	مجذور خی	۴۵۱۲۹.۶۸۸
	درجه آزادی	۱۵۲۲۵
	سطح معناداری	۰/۰۰۰

طبق جدول شماره (۲)، مقدار KMO به دست آمده در این پژوهش، ۰/۹۲۵ است که بسیار عالی است و نشان‌دهنده کفایت نمونه‌برداری برای تحلیل عوامل اصلی است. آزمون کرویت بارتلت (مجذور خی = ۴۵۱۲۹.۶۸۸، درجه آزادی = ۱۵۲۲۵ و سطح معناداری = ۰/۰۰۰) پیشنهاد می‌کند که گویه‌ها همبستگی معناداری با تحلیل عوامل دارد؛ بنابراین می‌توان شیوه تحلیل عوامل اصلی را به کار برد.

در مجموع شش عامل از این آزمون استخراج می‌شود. نزدیک به ۵۶/۳۰۴ درصد از واریانس کل مقیاس استخراج شده است. به منظور تخصیص گویه‌ها به عوامل، بار عاملی برای هر گویه بعد از چرخش مورد استفاده قرار گرفت. گویه‌های با بار عاملی بزرگتر از ۰/۴، بعد از چرخش واریماکس وارد عوامل شد و بدین ترتیب، ۵۴ سؤال تشکیل‌دهنده پرسشنامه فرزندپروری در نگرش اسلامی است.

برای به دست آوردن عامل‌های پرسشنامه از روش تحلیل عاملی استفاده شد. این روش با استفاده از شیوه تحلیل عوامل اصلی و چرخش واریماکس و در نظر گرفتن مقادیر ویژه بالاتر از یک انجام شد. در ابتدا با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی، سؤالات پرسشنامه تجزیه و تحلیل و شش عامل به دست آمد که ۵۳ سؤال از کل سؤالات را در بر می‌گیرد. پس از آن به نامگذاری عوامل استخراج شده از طریق تحلیل عاملی اکتشافی پرداخته شد که عبارت است از:

خرده مقیاس ۱: اخلاص والدین در تربیت: این خرده مقیاس دارای ۱۵ سؤال است و بر مواردی مانند کرامت فرزندان، دعوت آنان به کار و تلاش، پند قبل از عمل، ارتباط شایسته با فرزندان و تقویت روح امید و توکل در برابر مشکلات تأکید دارد.

خرده مقیاس ۲: ارزشهای تربیتی: یازده سؤال درباره ارزشهایی چون توحید، معاد، امامت و

نبوت را شامل می‌شود.

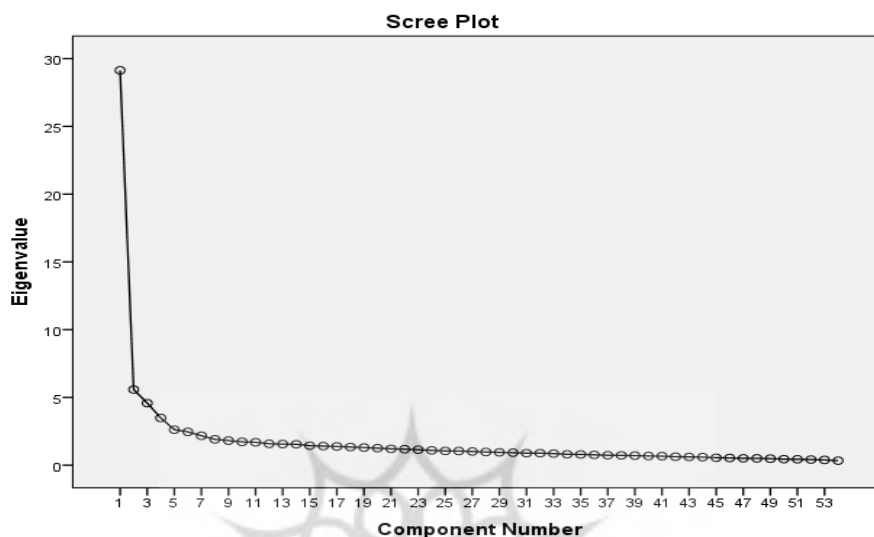
خرده مقیاس ۳: منطق در تربیت فرزندان: این خرده مقیاس اهتمام والدین به تفکر، کسب تجربه و در اختیار گذاشتن آن برای فرزندان و دعوت فرزندان به مشورت در امور مهم را در بر می‌گیرد. هشت سؤال این خرده مقیاس را تشکیل می‌دهد.

خرده مقیاس ۴: ارتباط انسان در تربیت: آنچه در حوزه رفتاری و ارتباط دو جانبه بین والدین و فرزندان مطرح می‌شود مورد سنجش این مقیاس است. خوشزبانی و دوری از تکبر، محبت به فرزندان و صبر و رفتار شایسته در پاسخ به سؤالات آنان مواردی است که ۱۲ سؤال این خرده مقیاس به آن اشاره دارد.

خرده مقیاس ۵: اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی: این خرده مقیاس شامل شش سؤال است و این نکته را می‌سنجد که آیا خداوند محور امور در زندگی والدین است یا خیر. بحث توکل، واگذاری کارها به خدا و درخواست کمک از او ماده‌های این خرده مقیاس است.

خرده مقیاس ۶: بی‌مبالاتی والدین در تربیت دینی: برعکس این خرده مقیاسها، این خرده مقیاس عدم اهتمام والدین به دین در تربیت فرزندان را مورد توجه قرار می‌دهد. کم‌رنج بودن دین، بی‌مبالاتی در تربیت جنسی فرزندان و رفتارهای غیراخلاقی والدین مواردی است که در این خرده مقیاس در ضمن سه سؤال سنجیده می‌شود. نمودار زیر نشانگر بررسی تعداد عوامل پرسشنامه است:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۱: نمودار سنگریزه‌ای برای بررسی تعداد عوامل پرسشنامه

همان طور که نمودار نشان می‌دهد، تقریباً شش عامل در این پرسشنامه برجسته‌تر است. گویه‌هایی که به هر یک از خرده‌مقیاسها اختصاص دارد در جدول ۳ بیان شده است: جدول ۳: نامگذاری عوامل استخراج شده و سؤالات مربوط به هر عامل

نام عامل	سؤالات مربوط
اخلاص والدین در تربیت	۱ تا ۱۴
ارزشهای تربیتی	۱۵ تا ۲۵
منطق در تربیت فرزندان	۲۶ تا ۳۳
ارتباط انسان در تربیت	۳۴ تا ۴۶
اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی	۴۷ تا ۵۱
بی‌مبالائی والدین در تربیت دینی	۵۲ تا ۵۴

در مرحله بعد برای محاسبه پایایی پرسشنامه نهایی از ضریب آلفای کرونباخ (شاخص هماهنگی درونی مقیاسها) استفاده شد که نتایج از پایا بودن پرسشنامه محقق ساخته حکایت می‌کند. هم‌چنین ضریب همبستگی این پرسشنامه با پرسشنامه بامریند محاسبه شد. با محاسبه آلفای کرونباخ

مجموع سؤالات پرسشنامه ساخته شده، نتیجه ۰/۹۴۱ به دست آمد که نشان از پایایی آزمون دارد:

جدول ۴: آلفای کرونباخ پرسشنامه ساخته شده

پرسشنامه	آلفای کرونباخ
فرزندپروری در نگرش اسلامی	۰/۹۴۱

هم چنین آلفای کرونباخ هر یک از خرده مقیاسها به صورت ذیل است:

جدول ۵: ضرایب اعتبار کل مقیاس و زیرمقیاسها

زیرمقیاسها	ضریب آلفای کرونباخ
اخلاص والدین در تربیت	۰/۹۱۷
ارزشهای تربیتی	۰/۸۶۸
منطق در تربیت فرزندان	۰/۸۲۳
ارتباط انسان در تربیت	۰/۷۵۱
اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی	۰/۷۷۸
بی‌مبالائی والدین در تربیت دینی	۰/۵۱۲

سؤالات در حد مطلوبی است؛ مگر خرده مقیاس شش که اعتبار آن متوسط ارزیابی شده است. هم چنین همبستگی خرده مقیاسهای پرسشنامه ساخته شده با خرده مقیاسهای پرسشنامه بامریند محاسبه شد. جدول ۶ همبستگی کل پرسشنامه ساخته شده با هر یک از خرده مقیاسهای بامریند و همبستگی هر یک از خرده مقیاسهای دو پرسشنامه با یکدیگر نشان داده شده است.

جدول ۶: ضریب همبستگی مقیاسهای دو پرسشنامه

پرسشنامه محقق ساخته	کل پرسشنامه محقق ساخته	اخلاص والدین در تربیت	ارزشهای تربیتی	منطق در تربیت فرزندان	ارتباط انسان در تربیت	اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی	بی‌مبالائی والدین در تربیت دینی
آزادگذاری	*-۰/۱۷۹	-۰/۲۱۶	-۰/۲۳۵	-۰/۱۸۹	۰/۱۵۶	-۰/۱۵۳	۰/۱۶۲
استبدادی	*-۰/۱۴۰	-۰/۲۳۱	-۰/۰۷۲	-۰/۱۷۵	۰/۰۷۰	-۰/۱۰۶	۰/۰۵۹
اقتدار منطقی	*۰/۵۸۶	۰/۶۱۰	۰/۳۴۰	۰/۴۷۸	۰/۲۴۲	۰/۴۷۰	۰/۲۲۰

ارتباط در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

جدول نشان می‌دهد که پرسشنامه ساخته شده با دو خرده مقیاس آزادگذاری و استبدادی رابطه منفی معنادار دارد و با خرده مقیاس اقتدار منطقی رابطه مثبت معنادار دارد و این نشان می‌دهد که

نتایج پرسشنامه ساخته شده با نتایج پرسشنامه بامریند همسو است. خرده‌مقیاسهای اخلاص والدین در تربیت، ارزشهای تربیتی، منطبق در تربیت فرزندان، اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی با دو خرده‌مقیاس آزادگذاری و استبدادی در پرسشنامه بامریند، رابطه منفی و با خرده‌مقیاس اقتدار منطقی رابطه مثبت دارد. خرده‌مقیاس ارتباط انسان در تربیت و بی‌مبالاتی والدین در تربیت دینی (خرده‌مقیاس آخر که به صورت معکوس است) با تمام خرده‌مقیاسها رابطه مثبت دارد. پرسشنامه ساخته شده در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار و با ۹۹ درصد اطمینان، همبستگی مشاهده شده بین این دو مقیاس معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش، ساخت و هنجاریابی پرسشنامه فرزندپروری در نگرش اسلامی است. پژوهشگر سعی دارد با توجه به اهمیت روزافزون بحث فرزندپروری و به منظور پرکردن جای خالی چنین ابزاری، مقیاس سنجش شیوه فرزندپروری والدین را تهیه کند تا در زمینه تربیت اسلامی و ارائه راهکارهای مناسب در مشاوره راهگشا باشد. به منظور بررسی سبک فرزندپروری در نگرش اسلامی، منابعی همچون کتابهای روایی، تفاسیر، نهج‌البلاغه را مورد مطالعه قرار داده، شیوه فرزندپروری صحیح را که در اسلام پذیرفته است، استخراج شد. به نظر می‌رسد آنچه در اسلام به عنوان فرزندپروری درست معرفی می‌شود، تمامی ابعاد عاطفی، شناختی و رفتاری را در نظر می‌گیرد و دستور تربیتی جامعی را برای هر یک ارائه می‌کند.

هر پژوهشی آن زمان معنا پیدا می‌کند که علاوه بر پیمودن مسیر درست در روند پژوهش، نتایجی را به بار آورد تا در پژوهشهای آینده از آنها استفاده گردد. این پژوهش نیز همچون پژوهشهای گذشته یافته‌هایی را به دست آورده است که تبیین و نتیجه‌گیری از آنها ضروری به نظر می‌رسد. فراهم آوردن زمینه لازم برای ظهور استعدادهای فرزند در راه تقرب به خداوند، ضروری است؛ چرا که پدر و مادر در رفتار و افکار فرزندان تأثیر بسزایی خواهند داشت. این یافته با یافته‌های شرفی و حسینچاری (۱۳۹۲) همسو است که پس از تحقیقی دریافتند نگرش دینی و جنبه‌های عملی آن باعث ارتباط مؤثر و مناسب با اعضای خانواده می‌شود. هم‌چنین، نوروزی و بدیعیان (۱۳۸۸) در پژوهش خود اشاره کردند که انسانها به عنوان یک عضو از اجتماع (خانه یا

جامعه)، می‌توانند بر تربیت مثبت یا منفی دیگران تأثیرگذار باشند. حال، اگر والدین با شیوه صحیح انتقال عقاید و ایجاد رفتار درست در فرزند خود آشنا باشند، بدون شک، بستر سعادت او را آماده کرده‌اند و خداوند نیز بر آنان با نظر لطف و رحمت نگاه خواهد کرد. این مطلب با تحقیق شرفی و حسینچاری (۱۳۹۲) همخوانی دارد که اشاره می‌کند فرزندان که در خانواده‌های دینی زندگی می‌کنند، رشد یافته‌تر، باوجدان‌تر و پاسخگوتر هستند و مسائل اخلاقی را بیشتر رعایت می‌کنند.

مقیاسهای ساخته شده پیشین نشان می‌دهد که گرچه دینداری مفهومی انتزاعی است با بررسی رفتارهای فرد می‌توان تا اندازه‌ای آن را اندازه‌گیری کرد. این یافته با تحقیق شرفی و حسینچاری (۱۳۹۲) همسو است. آنها در تحقیق خود دریافتند که جهتگیری دینی در رفتار و تعاملات فرد تجلی می‌یابد. این محققان رابطه جهتگیری دینی پدر و ادراک فرزندان را از الگوهای ارتباطی خانواده بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که جهتگیری دینی پدر، پیش‌بینی‌کننده خوبی برای ادراک فرزندان از الگوهای ارتباطی خانواده است؛ چرا که والدین دینی در روابط خود با اعضای خانواده به کیفیت معنوی روابط توجه بیشتری می‌کنند.

سؤال دیگری که در این پژوهش به آن پاسخ داده می‌شود، این است که پرسشنامه فرزندپروری در نگرش اسلامی دارای چه خرده‌مقیاسهایی است. در راستای پژوهشهای پیشین، پرسشنامه محقق ساخته به سنجش شیوه فرزندپروری بر مبنای منابع اسلامی می‌پردازد و شش عامل مؤثر در تربیت فرزند به شیوه اسلامی را مورد سنجش قرار می‌دهد. توضیح اینکه بر اساس مبانی نظری اسلامی تربیت فرزند در این حیطه سؤالاتی در نظر گرفته شد. مقیاس ساخته شده به شکل لیکرتی پنج درجه‌ای (کاملاً مخالف، مخالف، موافق، نظری ندارم، کاملاً موافق) است. نتایج روایی محتوا نشان داد آزمون از نظر محتوای مورد نظر دارای شاخصهای مناسبی به منظور اندازه‌گیری فرزندپروری در نگرش اسلامی است. ویژگیها و نشانه‌های ذکر شده در پرسشنامه مورد تأیید متخصصان و کارشناسان قرار گرفت و مواردی که به حذف یا اصلاح نیاز داشت در فرم نهایی لحاظ شد. در نتیجه، روایی محتوایی پرسشنامه مورد تأیید است. تلاش شد حتی‌الامکان نمونه‌ای که بیانگر جامعه مورد نظر باشد، انتخاب شود؛ بدین ترتیب، پرسشنامه ساخته شده بر روی نمونه ۱۲۲۰ نفری در جامعه دانش‌آموزان متوسطه پایه دوم، سوم و چهارم در میان پسران و دختران اجرا شد.

به منظور بررسی روایی سازه این پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل عاملی با عوامل اصلی،

شش عامل با بارهای عاملی بزرگتر از ۰/۴ به دست آمد که در مجموع، حدود ۵۶ درصد از واریانس کل آزمون را تبیین می‌کرد. این شش عامل عبارت است از: اخلاص والدین در تربیت، ارزشهای تربیتی، منطبق در تربیت فرزندان، ارتباط انسان در تربیت، اهتمام والدین به نقش خدا در زندگی و بی‌مبالاتی والدین در تربیت دینی. ارزش این عاملها به ترتیب ۰/۹۱۷، ۰/۸۶۸، ۰/۸۲۳، ۰/۷۵۱، ۰/۷۷۸ و ۰/۵۱۲ به دست آمده است. بنابراین، این پرسشنامه از اعتبار و هماهنگی درونی برخوردار، و این مطلب از لحاظ آماری به اثبات رسیده است.

همچنین این پژوهش به بررسی این سؤال تحقیقاتی پرداخت که آیا این آزمون از همسانی درونی و پایایی قابل قبولی برخوردار است. برای بررسی همسانی درونی مقیاس از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضرایب همسانی درونی ۰/۹۴۱ برای کل ابزار و ضرایب بین ۰/۹۱ تا ۰/۵۱ برای زیرمقیاسها نشان داد که مقیاس دارای همسانی درونی مطلوب و مناسب است و قابل اجرا برای بررسی فرزندپروری در نگرش اسلامی است. ضریب پایین تر خرده‌مقیاس ششم شاید به دلیل تعداد کم پرسش‌های آن باشد.

نتایج این پژوهش این مطلب را تأیید می‌کند که پرسشنامه ساخته شده همگرایی لازم را با پرسشنامه بامریند دارد. همبستگی مثبت و معنادار این ابزار با پرسشنامه فرزندپروری بامریند، نشانگر روایی همزمان مطلوب پرسشنامه است. همچنین، همبستگی زیرمقیاسها با نمره کل مقیاس، علاوه بر نتایج تحلیل عوامل به روایی سازه‌ای مناسب اشاره دارد که نشان می‌دهد این مقیاس در ارزیابی فرزندپروری در نگرش اسلامی، مانند پرسشنامه فرزندپروری بامریند کارآمد و سودمند است. در مجموع می‌توان گفت که این مقیاس، تمام ویژگیهای آزمون روا و معتبر را دارا است و می‌توان در موقعیت‌های پژوهشی و مشاوره‌ای از آن استفاده کرد. تعداد کم سؤالات پرسشنامه، این برتری را دارد که در زمان کم، اطلاعات لازم را درباره میزان تربیت فرزند بر اساس نگرش اسلامی می‌توان به دست آورد و راهکارهای مناسب را در راستای بهبود آن ارائه کرد. لازم به ذکر است که این پرسشنامه، روی نمونه دانش‌آموزان ۳ ناحیه از نواحی کل شهرستان اصفهان ساخته شده و برای استفاده از آن در نمونه‌های دیگر باید جانب احتیاط به عمل آید. پیشنهاد می‌شود این پرسشنامه در نمونه‌های دختر و پسر با محدوده سنی ۱۵-۱۹ سال استفاده شود. همچنین این شاخص از اعتبار مطلوبی برخوردار است که نشاندهنده مناسب بودن آن برای اهداف پژوهشی و مشاوره‌ای است. بنابراین، نتایج این پژوهش، کارایی «پرسشنامه فرزندپروری در نگرش اسلامی» را برای

جمعیت ایرانی بویژه دانش آموزان در شهر اصفهان مورد تأیید قرار می‌دهد.

پیشنهادها و محدودیتها

پیشنهاد می‌شود در تحقیقات بعدی، دوره‌های سنی متفاوت و نیز شهرهای مختلف ایران لحاظ، و در جوامع و اقوام و فرهنگهای گوناگون هنجاریابی شود. همچنین، نیکوست در پژوهشهای آینده، تأثیر تحصیلات والدین، تعداد فرزندان، زندگی با یک یا هر دو والدین بر تربیت فرزندان به شیوه اسلامی به دست آید تا راه‌حلهای مناسبتر و جامعتری برای پیشگیری و حل مشکلات تربیتی تدوین گردد. بررسی میزان اهمیت هر یک از خرده‌مقیاسها نیز مطلوب به نظر می‌رسد؛ به این معنا که آیا اخلاص والدین در تربیت در اسلامی بودن فرزندپروری بیشتر مؤثر است یا والدین به نقش خدا در زندگی اهتمام بورزند. همچنین، توصیه می‌شود در کارگاه‌های روانشناختی، مدارس، مراکز مشاوره و سایر محیط‌های آموزشی به ابعاد فرزندپروری توجه بیشتر، و فرزندپروری اسلامی آموزش داده شود. از محدودیت‌های این پژوهش این است که جامعه مورد نظر در این تحقیق، تنها دانش‌آموزان مقطع دبیرستان و هنرستان و فقط پایه‌های ۲، ۳ و ۴ از چند ناحیه آموزش و پرورش شهر اصفهان بوده است. همچنین، نمونه در دسترس برای اجرای آزمون انتخاب شد؛ لذا در پژوهشهای بعدی باید این محدودیتها لحاظ شود. از آنجا که برخی افراد به دلیل منافع شخصی از ابراز دینداری خود تردید دارند، احتمال دارد انگیزه‌های پنهانی آنها نتایج تحقیق را تحت تأثیر قرار دهد.

منابع

- قرآن کریم. ترجمه محمدمهدی فولادوند. قم: چاپخانه بزرگ قرآن کریم.
- آذربایجانی، مسعود؛ موسوی اصل، سیدمهدی (۱۳۸۵). درآمدی بر روان‌شناسی دین. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- باقری، خسرو (۱۳۸۸). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی (کاوشی برای تدوین چهارچوب نظری تربیت اسلامی). تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.
- برن، اریک (۱۳۷۳). تحلیل رفتار متقابل. ترجمه اسماعیل فصیح. تهران: نشر فاخته.
- بهرامی احسان، هادی (۱۳۷۸). مقایسه میزان سازگاری آزادگان با رزمندگان و افراد غیررزمندگان. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

- پرچم، اعظم؛ فاتحی زاده، مریم؛ اله یاری، حمیده (۱۳۹۱). مقاله مقایسه سبکهای فرزند پروری با مریند با سبک فرزند پروری مسئولانه در اسلام. *مجله پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*. س ۲۰. ش ۱۴: ۱۳۸-۱۱۵.
- پورحسن، قاسم؛ هاشمی، خدیجه (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی مدل تربیت دینی از دیدگاه صدرالمتألهین و اریک فروم. *فصلنامه اندیشه دینی دانشگاه شیراز*. س ۱۱. ش ۳۹: ۴۲-۲۱.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۸). *تربیت دینی در جامعه اسلامی معاصر: گفت و گوها*. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- حسینی نسب، داوود؛ احمدیان، فاطمه؛ روانبخش، محمدحسین (۱۳۸۷). بررسی رابطه شیوه‌های فرزندپروری با خودکارآمدی و سلامت روانی دانش‌آموزان. س ۹. ش ۱: ۳۸-۲۱.
- خدایاری فرد، محمد و همکاران (۱۳۷۸). تهیه مقیاس اندازه‌گیری اعتقادات و نگرش مذهبی دانشجویان دانشگاه صنعتی شریف. تهران: دانشگاه صنعتی شریف.
- رازی، ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق (کلینی) (۱۳۷۹). *اصول کافی*. ترجمه محمدباقر کمره ای. تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- رحیمی، علیرضا؛ گوهری‌پور، مرتضی (۱۳۸۹). *تعلیم و تربیت: از نظریه تا عمل (بر اساس آرا و اندیشه‌های فلسفی و تربیتی استاد دکتر علی شریعتمداری)*. تهران: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش.
- روحانی نژاد، حسین (۱۳۸۹). *تعلیم و تربیت در اسلام*. قم: پژوهشگاه تحقیقات اسلامی، زمزم هدایت.
- سلیمانی، محمد (۱۳۹۰). *نقش الگوها در تربیت انسان*. مشهد: مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب.
- سندی، فاطمه؛ صالحی، ایرج؛ کافی، موسی؛ رضایی، سجاد (۱۳۹۱). رابطه شیوه‌های فرزندپروری ادراک شده و سبک‌های هویت با حرمت خود در دانش‌آموزان دختر دبیرستانی. *پژوهش‌های روانشناسی بالینی و مشاوره*. س ۲. ش ۲: ۵۶-۴۱.
- شاکری زواردهی، روح‌الله؛ فغفوری، مژگان (۱۳۹۱). بررسی اخلاق از دیدگاه اریک فروم با تأکید بر آرای آیت الله جوادی آملی. *فصلنامه اسراء*. س ۴. ش ۳: ۷-۳۸.
- شرفی، ام کلثوم؛ حسینچاری، مسعود (۱۳۹۲). جهت‌گیری دینی پدر و ادراک فرزندان از الگوهای ارتباطی خانواده. *فصلنامه نسیم تندرستی*. س ۲. ش ۱: ۳۸-۲۷.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۸). *فلسفه تربیتی اسلام با رویکرد تطبیقی به برخی مکاتب فلسفی معاصر*. تهران: وزارت آموزش و پرورش، معاونت پژوهشی، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت.
- شکوهی، غلامحسین (۱۳۸۵). *تعلیم و تربیت و مراحل آن*. مشهد: شرکت به نشر.
- شمس بیگی، حمید (۱۳۸۷). تحلیل رفتار متقابل (۱). *دو ماهنامه جنگ صنعت و فناوری*. س ۱۸. ش ۹۹: ۹-۶.
- صادقی، منصوره‌السادات؛ مظاهری، علی (۱۳۸۶). کیفیت ارتباط والد - فرزند پیش شرط تربیت دینی فرزندان. *فصلنامه خانواده پژوهی*. س ۳. ش ۹: ۴۷۲-۴۹۰.

- ضرابی، عبدالرضا (گردآورنده) (۱۳۸۸). مجموعه مقالات تربیتی، تربیت دینی، اخلاقی و عاطفی. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- عبدالملکی، سعید (۱۳۸۸). دکتر اریک برن پدر تحلیل رفتار متقابل. ماهنامه روانشناسی شادکامی و موفقیت. ش ۶۶: ۱۷ و ۱۶.
- علم الهدی، جمیله (۱۳۸۸). نظریه اسلامی تعلیم و تربیت. تهران: دانشگاه امام صادق(ع) و سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی وزارت آموزش و پرورش.
- فاطمی، احمد (۱۳۸۹). خودخواهی، خودسازی و خصایص انسان در اسلام. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- فضل‌اللهی، سیف‌الله؛ ملکی‌توانا، منصوره (۱۳۹۴). اولویت‌بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی فرزندان. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. س ۲۲. ش ۲۵: ۱۱۸-۱۰۷.
- فیروزبخت، مهرداد (۱۳۸۴). اریک برن بنیانگذار تحلیل رفتار متقابل. تهران: دانژه.
- کاویانی، محمد؛ کجباف، محمدباقر؛ غروی، مولوی (۱۳۸۹). روش‌شناسی ساخت یک مقیاس اسلامی (معیار مرجع) ویژگی‌ها و محدودیت‌ها. دو فصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی. س ۴. ش ۶: ۳۰-۷.
- کیومرثی، غلامعلی (۱۳۸۶). مبانی و اصول تربیت دینی و تفاوت آن با تعلیمات دینی. تهران: انتشارات مدرسه.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۴۰۵ه.ق). میزان الحکمه. ترجمه حمیدرضا شیخی. قم: انتشارات دارالحدیث..
- مظلومی، رجب‌علی (۱۳۸۹). گامی در مسیر تربیت اسلامی. تهران: نشر آفاق.
- معلوف، لویس (۱۳۷۴). المنجد عربی - فارسی. ترجمه محمد بندر ریگی. تهران: انتشارات ایران. (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۱۹۵۴).
- معین، محمد (۱۳۵۰). فرهنگ فارسی معین. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ناظمی، احمد (۱۳۹۱). خدا را نقاشی کن. مشهد: نشر استوار.
- Aslani, Kh. Derikvandi, N. Dehghani, Y. (2014). Relationship between parenting styles, religiosity, and emotional intelligence with addiction potential in high schools students. Journal of Fundamentals of Mental Health 2015, 17(2), 74-80.

